

Matura Tamás

Az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság kapcsolatai

Az Egyesült Államok (USA) és a Kínai Népköztársaság (KNK) a világ két legnagyobb gazdaságaként és legjelentősebb katonai erejeként a 21. század nemzetközi viszonyait alapjaiban meghatározó nagyhatalom. Politikai és gazdasági kapcsolataik fejlődése rendszer-szintű változásokat hoznak a fennálló világrendben, így ezek tanulmányozása az Európai Unió – és benne hazánk, Magyarország – számára is elsődleges fontosságú. Országunk jövőjét, gazdasági és külpolitikai mozgásterét is jelentősen meghatározza e két, olykor távolinak tűnő, mégis páratlan befolyással rendelkező hatalom relációinak dinamikája. Az alábbi tanulmány betekintést kíván nyújtani az USA és a KNK politikai, gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatainak közelmúltbeli történetébe, egy rövid történelmi áttekintést követően elsősorban a hidegháború lezárultát követő időszakot érintve, és mindezek alapján megkísérel a kapcsolatok lehetséges jövőbeli kimenetelére vonatkozóan is következtetéseket levonni.

Az USA és Kína kapcsolatai a kezdetektől a hidegháború végéig

A Kína és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok 1784-ben vették kezdetüket, amikor a USS Empress of China elsőként hajózott Kanton városába a frissen függetlenné vált amerikai állam képviselőjeként. A Csing Birodalom időszakában minden nyugati ország Kantonon keresztül volt kénytelen kereskedni a kínaiakkal, és az új szereplőként megjelenő amerikaiakat is elsősorban a tea, a porcelán és a selyem kínálta kereskedelmi lehetőségek vonzották. Az 1830-as években már hittérítők és orvosok is érkeztek az USA-ból Dél-Kínába, utóbbiak kis klinikája a nagy keresletnek köszönhetően idővel kinőtte magát, így létrejött a kantoni kórház. Ugyanebben az időszakban már kínaiak is szép számmal utaztak az Egyesült Államokba, sőt egy hosszú évekig Kínában élő amerikai kereskedő 1839-ben már múzeumot is alapított Philadelphiában, ahol számos kínai műtárgyat állított ki.¹

Miután a britek legyőzték a birodalmat az első ópiumháborúban (1839–1842), a konfliktust lezáró egyenlőtlen nankingi szerződés mintaként szolgált a következő évtizedekben a Kínára kényszerített további megállapodások számára. Az USA 1843-ban követet küldött Kínába, akit azonban a császári udvar sokáig nem volt hajlandó fogadni, végül, amikor már a hazatérést fontolgatta, a kínai fél hirtelen beleegyezett minden amerikai követelésbe. Így 1844-ben megkötötték az USA és Kína közötti első hivatalos megállapodást. A wangxia

¹ GERNET, Jacques (2005): *A kínai civilizáció története*. Budapest, Osiris.

szerződés alapján az Egyesült Államok számos engedményt kapott, új kikötők nyíltak meg előtte a legnagyobb kedvezmény elve alapján. A kínaiak célja ezzel az országot fokozatosan felosztó nyugati hatalmak versenyeztetése és egymás ellen fordítása volt, de nem jártak sikerrel. A tiencsini szerződések 1858-ban további jogokat garantáltak a külföldi hatalmaknak, így újabb kikötők nyíltak meg a kereskedőik számára, továbbá engedélyezték az állandó külképviseletek létrehozását Pekingben.²

Az első ópiumháborúval megkezdődött a „megaláztatás évszázada”, amely egészen 1949-ig, a népköztársaság kikiáltásáig elhúzódott, és a kínai köztudatban a mai napig igen fájdalmas időszaknak számít. Az ország elvesztette területe, önrendelkezése és méltósága jelentős részét, így számos kínai az ország 21. századi felemelkedésében a revans lehetőségét látja a „Nyugattal” szemben, amelyet gyakran a mai Egyesült Államokkal azonosítanak, dacára annak, hogy a 19–20. század megpróbáltatásait elsősorban Európa és Japán okozta.

Történtek ugyanakkor atrocitások az Egyesült Államok és az oda bevándorló kínaiak (kulimunkások) között is. A 19. század második felében már jelentős számú, több mint 100 ezer kínai napszámos érkezett az USA-ba, különösen az aranyláz idején, akik kivették részüket a bánya- és vasútépítésből. Ennek hatására komoly kulturális összeütközések alakultak ki, hiszen az amerikaiak csak ekkor találoztak először a kínai szokásokkal a mindennapokban, így hamar ellenérzéseket kezdtek táplálni a lenézett kelet-ázsiaiakkal szemben. A kongresszus 1875-ben törvényben tiltotta meg az újabb kulimunkások bevándorlását, majd az 1882-es Chinese Exclusion Act 10 évre minden kínai számára megtiltotta a letelepedést. Az 1888-ban aláírt Bayard–Zhang-szerződés további 20 évre bezárta a kapukat az kínaiak előtt, és hasonló intézkedésekkel sújtották őket egészen a 20. század elejéig. Mindeközben a már az Egyesült Államokban élő kínai származású polgárok is folyamatos állami vezgatúrának voltak kitéve, ami szegregációhoz és végső soron a mai kínai városnegyedek kialakulásához (Chinatown) vezetett.³

Az első japán–kínai háborút lezáró shimonoseki béke engedélyezte a Japán Császárság számára gyárak létesítését a Csing Birodalomban, így – a legnagyobb kedvezmény elve alapján – az USA számára is megnyílt ugyanezen lehetőség – ezzel tulajdonképpen Japán versenytársává vált a régióban.

Az Egyesült Államok első, hivatalos Ázsia-politikájának tekinthető az 1899-ben meghirdetett „nyitott kapuk” elve. John Hay külügyminiszter levélben javasolta az összes Kínában jelenvolt külföldi hatalomnak, így Nagy-Britanniának, Németországnak, Franciaországnak, Oroszországnak és Japánnak is, hogy minden államnak egyenlő hozzáférése legyen a kínai piachoz, anélkül, hogy bármelyik is egyeduralomra törne az országban. Bár a javaslatnak nem volt nagy hatása, mégis ez az alapja az USA manapság is követett politikájának Kelet-Ázsiában.

A bokszerlázadás leverésében és a pekingi követségek védelmében már az amerikai tengerészgyalogság is jelentős részt vállalt. A vereséget követően a birodalom horribilis jóvátételt volt kénytelen fizetni a győztes hatalmaknak közel 40 éven át, amelynek nagy részét 17 ezer tonna ezüst tette ki. Az Egyesült Államok ugyanakkor a neki járó jóvátétel egy részéből oktatási programot hozott létre a kínai diákok részére, ebből alakult ki később a Csinghua Egyetem.

² MONROE, Erin (2014): *U.S.-China Relations: A Brief Historical Perspective*. U.S.-China Policy Foundation.

³ MONROE 2014.

A császárság 1911-es bukását követően létrejött a Kínai Köztársaság, amely sokáig igyekezett kimaradni az első világháborúból, célja a német irányítás alatt lévő Shantung-félsziget visszaszerzése volt. Japán azonban szintén meg akarta szerezni a területet, és végül rákényszerítette Kínát, hogy engedjen követeléseinek, ezzel területi és kereskedelmi előnyöket szerezve. A Woodrow Wilson vezette USA ellenezte a megállapodást, mert az szembement a „nyitott kapuk” elvével, de a versailles-i szerződés rögzítette a japán fennhatóságot a félsziget felett. Az igazságtalan rendezési folyamat zavargásokhoz vezetett Kínában, amely az úgynevezett május 4. mozgalom megszületését eredményezte, és erősen hatott az 1921-ben megalakuló Kínai Kommunista Pártra is (KKP).

A köztársaságot vezető Koumintang (KMT) és a KKP között 1927-ben kitört a kínai polgárháború. Az Egyesült Államok első külföldi nemzetként ismerte el a Kuomintangot Kína legitim kormányának. A kezdetben lassú, fokozatos japán előrenyomulás 1937-re nyílt konfliktussá eszkalálódott, és megkezdődött a második japán–kínai háború. A KMT és a KKP felhagyott az egymás elleni harccal a japánokkal szembeni ellenállás érdekében. A japán birodalmi hadsereg Kínában elkövetett brutális háborús bűntettei felháborodást váltottak ki a nyugati társadalmakban, és ez kifejeződött a Kínai Köztársaság fokozott támogatásában is. Az USA 1941-ben önkéntes pilótákat küldött Kínába, akik a kínai légierőt segítve védték az országot a japán légitámadásokkal szemben, és legalább 300 ellenséges gépet lőttek le. Az Egyesült Államok emellett olajembargót vezetett be Japánnal szemben, és Rooseveltnél 25 millió dolláros hitelt nyújtott a kínai kormányoknak háborús felszerelés vásárlásához, amelyet 1940-ben 100 millió dollárra bővítettek. A segítség hatására javulni kezdtek az amerikai–kínai kapcsolatok, az USA 60 év után részben feloldotta a kínaiakkal szembeni bevándorlási tilalmat.

A Pearl Harbor elleni japán támadás másnapján az Egyesült Államok hadat üzent a Japán Császárságnak, így 1941. december 8-án lényegében egyesült egymással a második japán–kínai háború és a második világháború. A szövetségesek győzelmét követően Kína felszabadult, de ezzel együtt kiújult az ellenségeskedés a kommunisták és a köztársaságiak között. Ugyan Truman elnök megpróbált közvetíteni a felek között 1945-ben, de a tárgyalások kudarcát követően újra megindult a fegyveres harc. Az Egyesült Államok anyagilag támogatta a Kuomintangot, de ezt leszámítva távol tartotta magát a polgárháborútól, amely 1949-ben végül kommunista győzelemmel zárult. A Csang Kaj-sek vezette köztársaságiak visszavonultak Tajvan szigetére, míg október 1-jén Pekingben Mao Ce-tung kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot. A katonai és politikai realitások dacára az USA és a nyugati államok továbbra is az immár Tajpejben székelő Kínai Köztársaságot ismerték el a kínai államnak, legitim képviselőjének pedig a KMT-kormányt. Mindez évtizedekre meghatározta Washington és Peking viszonyát a hidegháború során.⁴

A kommunista blokk és a nyugati hatalmak közötti elhidegülés első évtizedét a „vörösköktől” való rettegés jellemezte, ami az Egyesült Államokban a Joseph McCarthy szenátor vezette politikai leszámolásokban is tükröződött. Ennek köszönhetően mindenki, aki valamilyen kapcsolatot tartott fenn Kínával, gyanúsnak számított, beleértve a diákokat, kutatókat, újságírókat is. A helyzeten csak rontott, hogy a koreai háború kitörését követően nem sokkal a KNK az északi csapatok segítségére sietett, és a Mao által küldött mintegy 2 millió „önkéntes” beavatkozásának köszönhetően végül rögzült a Koreai-félsziget kettéosztottsága.

⁴ GERNET 2005.

A tűzszüneti egyezmény megkötése után Eisenhower elnök a Tajvani-szorosból visszarendelte a Hetedik Flottát, Csang Kaj-sek pedig több 1000 köztársasági katonát csoportosított át a KNK partjaihoz közel eső, de tajvani kézben lévő két kisebb szigetre. Az első tajvani válságként ismert időszakban Peking válaszul tüzérségi támadás alá vette a szigeteket, mire Washington nukleáris csapással fenyegette meg a KNK-t, amely végül meghátrált. A krízis hatására a kongresszus 1955-ben elfogadta a Formosa-határozatot, amely felhatalmazta az elnököt Tajvan és a hozzá tartozó kisebb szigetek megvédésére. 1958-ban a KNK újabb tüzérségi csapást mért tajvani területre, erre az USA ismét nukleáris támadást helyezett kilátásba.

A feszült amerikai–kínai viszonyban alapvető változást hozott, hogy Peking kapcsolata kezdett megromlani Moszkvával az 1950-es évek végén. A Szovjetunió nem támogatta Kínát az első és második tajvani konfliktus során, Mao pedig nem járult hozzá, hogy a szovjetek tengerészeti kommunikációs támaszpontot hozzanak létre kínai területen. Ideológiai téren is elhidegült egymástól a két kommunista állam, különösen Hruscsov 1956-os titkos beszédét követően, amelyben a szovjet pártfőtitkár Sztálin politikáját kritizálta, miközben Mao továbbra is a keményvonalas kommunizmusban hitt. A feszültség olyan magasra hágott, hogy a két ország még határ menti katonai villongásokba is bocsátkozott 1969-ben. A szovjet–kínai szakítás ugyanakkor lehetőséget teremtett arra, hogy Washington és Peking közelebb kerüljön egymáshoz,⁵ dacára annak, hogy pár évvel korábban az USA még fontolgatta a kínai nukleáris fejlesztések elleni katonai támadást, amikor az ország 1964-ben felrobbantotta első nukleáris fegyverét. A KNK azonban hamarosan bejelentette, hogy nukleáris doktrínája értelmében sosem vetne be elsőként atomfegyvert, így Washington letett a támadásról.

Az óvatos diplomáciai tapogatódzások az 1971-ben, Japánban megrendezett asztalitenisz-világbajnokságon gyorsultak fel, ahol az amerikai és kínai csapat véletlenül összeismerkedett. Felismerve a pillanat adta lehetőséget, a kínai kormány meghívta az amerikai csapatot Pekingbe, Nixon elnök pedig válaszesztusként enyhítette a kereskedelmi szankciókat Kínával szemben. A rohamtempóban alakuló események sorában kiemelkedő jelentőségű volt Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó titkos útja Pekingbe 1971 júliusában, amely előkészítette Nixon elnök 1972-es látogatását. Az amerikai elnök kínai útja véget vetett az USA és Kína két évtizednyi elszigeteltségnek, és egyben a Szovjetunióval szemben is helyzetbe hozta az Egyesült Államokat. Alig egy évvel később megnyitották az amerikai képviseleti irodát Pekingben, illetve a kínait Washingtonban.

1976-ban – közel 3 évtized után – vezetőségváltásra került sor a KNK-ban: a Mao halálát követő hatalmi harcból Teng Hsziao-ping emelkedett ki, aki később a modern Kínát létrehozó reform és nyitás politika atyjává vált. Carter elnök követte az elődje által megkezdett stratégiát, így 1978 decemberében az USA és a KNK megállapodott a diplomáciai kapcsolatok felvételében, 1979. január 1-jei hatállyal. Az Egyesült Államok elismerte az „egy Kína” politikát és megszakította diplomáciai kapcsolatait a Kínai Köztársasággal,

⁵ KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.

azaz Tajvannal.⁶ Ugyanakkor a kongresszus elfogadta a Taiwan Relations Actet, amely alapján továbbra is támogatást nyújtott a szigetnek, és katonai védelmet is biztosított számára – bizonyos feltételek mellett.⁷

A Teng által meghirdetett reformoknak köszönhetően az 1980-as évektől kezdve özönlenni kezdtek Kínába a külföldi befektetők, ami az amerikai–kínai kapcsolatok felélénkülését is magával hozta. Ronald Reagan immáron harmadik elnökként látogatott Kínába 1984-ben.

A Szovjetunió összeomlása és a Tienanmen téri események azonban szétszakították azt a stratégiai köteléket, amely az Egyesült Államokat a Kínai Népköztársasághoz kötötte. A hidegháború végével elhalványult Kína stratégiai jelentősége, sőt a kínai belpolitikai viharok és a Fukuyama-féle optimista jóslatok időszakában egyesek arra számítottak, hogy idővel Kínában is megdőlni a kommunizmus, és az ország csatlakozik a fiatal demokráciák sorához. A Tiananmen téren történtek azonban letörték e várakozásokat, és erős, gyakran máig érezhető ellenszenvet plántáltak az amerikai politikai elitbe és a közvéleménybe Kínával kapcsolatban.⁸

George H. W. Bush elnök

Az idősebb Bush elnök megválasztása után alig 36 nappal már Kínába látogatott. Nem volt ismeretlen számára az ország, hiszen az 1970-es évek közepén az Egyesült Államok pekingi képviseleti irodáját is vezette. A rövid, kétnapos út során találkozott Jang Sang-kun elnökkel és Li Peng miniszterelnökkel, és megerősítette az Egyesült Államok elkötelezettségét az „egy Kína” elve mellett.

Az 1989. június 4-én kulminálódó Tienanmen téri demonstrációk – és az azt szétverő karhatalmi fellépés – hatására azonban nemzetközi felháborodás alakult ki. A statárium bevezetését megelőző hetek, hónapok megmozdulásai azt a hibás képet alakították ki az USA közvéleményében, hogy Kína demokratikus átalakulásának kezdeteit láthatták, a kínai nép pedig a nyugati típusú, többpárti demokratikus berendezkedés elérésére törekedett. Az elszabaduló indulatoktól megrettent Kínai Kommunista Párt nem látott más lehetőséget az események eszkalálódásának megakadályozására, mint a hadsereg bevetését. A megmozdulások gyors elfojtásába, majd elfelejtésébe vetett hitüket azonban alapjaiban rengette meg a jelen lévő modern média, amely részletes híradásokkal és felvételekkel szolgált, a világ minden tájára eljuttatva a véres végkifejlet képsorait. A becslések több 100 és több 1000 közé teszik a civil áldozatok számát, amelyre az Egyesült Államok gazdasági, politikai és katonai szankciók bevezetésével reagált. Pekingi szemmel azonban az USA megengedhetetlen módon aktív szerepet is vállalt az események alakításában, amikor nagykövetsége

⁶ Az „egy Kína” elve szerint csakis egyetlen Kína létezik, amely Peking szerint a KNK, Tajpej szerint viszont a Kínai Köztársaság. Az „egy Kína” politika alapján a harmadik országoknak el kell dönteniük, hogy Pekinggel vagy Tajpejvel tartanak fenn hivatalos diplomáciai kapcsolatot. Ugyanakkor mindez nem zárja ki, hogy harmadik államok gazdasági, kulturális, oktatási stb. kapcsolatot ápoljanak a „másik” Kínával, és ott képviseleti irodát tartsanak fel. 2018 közepére már csak mindössze 18 ország ismeri el hivatalosan a Kínai Köztársaságot.

⁷ KISSINGER 2014.

⁸ GARRISON, Jean – WALL, Marc (2016): The Rise of Hedging and Regionalism: An Explanation and Evaluation of President Obama's China Policy. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 43, No. 2. 47–63.

menedéket nyújtott a tiltakozások egyes kínai résztvevőinek, sőt a KKP szerint az Amerika hangja rádióadás is hozzájárult a krízis kialakulásához.⁹

Bush elnök – az események elítélése és a szankciók bevezetése mellett – azonban igyekezett fenntartani a kommunikáció rejtett csatornáit. Nemzetbiztonsági tanácsadója, Brent Scowcroft több alkalommal is Pekingbe utazott a párbeszéd fenntartása és a kapcsolatok további elhidegülésének megakadályozása érdekében. Az elnök mindeközben megakadályozta a Kongresszus által felvetett legkeményebb szankciók elfogadását. A kínai vezetés is fontosnak tartotta a kapcsolatok normalizálását, azonban a belpolitikai kontroll fenntartása elsőbbséget élvezett számukra. Így bár hozzájárultak ahhoz, hogy Fang Li-csi (Fang Lizhi), az 1989-es tiltakozások egyik vezetője, elhagyhatta az amerikai követséget, és az Egyesült Államokba távozott, több száz politikai fogoly maradt bebörtönözve. Zavarták az Amerika hangja adását, akadályozták a tudományos együttműködést a két ország között, leállították a Békahadtest működését is. Mindezen túl már ekkoriban felmerült az amerikai külkereskedelmi deficit problémája, Kína fegyvereladásainak és a nukleáris proliferációban játszott megkérdőjelezhető szerepének kérdése. Az Egyesült Államokban mind nagyobb figyelem összpontosult az egy gyermek politikával járó gyakran brutális gyakorlatra és a Tibetben tapasztalható elnyomásra.¹⁰

Az 1991-es öbölháború ugyanakkor szükségessé tette az amerikai–kínai kapcsolatok tolerálható szinten tartását, hiszen az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként a KNK ellehetetlenítette volna a nemzetközi fellépést az iraki agresszió ellen. Éppen emiatt kellett Bush elnöknek megszegnies saját, Kína elleni szankcióit azzal, hogy Washingtonban fogadta Csian Csi-csen (Qian Qichen) külügyminisztert, amivel sikerült elérni, hogy Peking tartózkodjon a beavatkozásról szóló szavazáson. Ugyanakkor a Fehér Ház nem vette figyelembe Kína saját történelmi múltjából fakadó érzékenységét, amikor nyugati fegyveres beavatkozásról volt szó, így bosszankodva kellett tudomásul vennie, hogy Peking nem csatlakozott a koalíciós erőkhöz.¹¹

Érdekes megfigyelni, hogy még maguk az amerikai szakértők is erősen hittek abban, hogy a kínai modernizáció végül elvezet az ország nyugati típusú átalakulásához. Ahogy Nancy Bernkopf Tucker, a Georgetown Egyetem oktatója írta 1991-ben a *Foreign Affairs* lapjain: „A kínaiaknak végre meg kell értenie, hogy a modernizáció elkerülhetetlenül magában foglalja a nyugatiasodást és globális kölcsönös függőségeket. Ezt nem kell a kínai szellem beszennyezésének tekinteni. Az ázsiai kistigrisek (Dél-Korea, Tajvan, Hongkong és Szingapúr) gazdasági fejlődése Kínát is segítette, ugyanakkor nem adták fel politikai és kulturális hagyományait az Egyesült Államok lemásolása érdekében, de nem is maradtak befelé néző konfuciánus autokráciák. Az amerikai–kínai kapcsolatok és Kína saját jövője valójában azon múlik, hogy Peking hajlandó-e fokozatosan elmozdulni a pluralizmus irányába.”¹²

Mára egyértelművé vált, hogy a Kínai Kommunista Párt és a kínai állam jottányit sem engedett hatalmából, dacára az ország elmúlt évtizedekben tapasztalható rohamos gazdasági fejlődésének.

⁹ BERNKOPF TUCKER, Nancy (1991): China and America: 1941–1991. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 5. 75–92.

¹⁰ BERNKOPF TUCKER 1991.

¹¹ BERNKOPF TUCKER 1991.

¹² BERNKOPF TUCKER 1991.

Bill Clinton korszaka

Részben az 1990-es évek elejét jellemző hűvös amerikai–kínai viszonynak, részben pedig Kína – a hidegháború utáni – relatív geopolitikai eljelentéktelenedésének köszönhetően William Jefferson Clinton csupán egyszer, elnöksége vége felé – 1998-ban – látogatott Kínába. Igaz, ekkor 9 nap alatt 5 városba is elutazott.

Ugyan a gazdasági és politikai fagy Kína gyorsan növekvő gazdasági jelentősége miatt pár éven belül megenyhült, a fegyverembargót azóta is érvényben tartja az USA és az Európai Unió is. A kapcsolatok normalizálódását jelezte, hogy Csiang Cö-min kínai elnök-pártfőtitkár 1997-ben Washingtonba látogatott, amit Clinton elnök látogatása követett a következő évben. Fontos állomás volt, amikor 1997. október 29-én Clinton és Csiang Cö-min közös nyilatkozatot írt alá, amelyben elkötelezték magukat a „konstruktív stratégiai partnerség” létrehozása mellett.¹³

A NATO szerbiai bombázásai újabb mélypontra taszították a kapcsolatokat 1999-ben, amikor amerikai találat érte a KNK belgrádi nagykövetségét. Az incidens 3 halálos áldozatot és 20 sérültet eredményezett. A célpont eredetileg egy fegyverraktár volt, de a csapásméréshez használt térképek elavultak voltak. Clinton elnök ugyan azonnal bocsánatot kért, és hangsúlyozta, hogy baleset történt, Peking szerint szándékos támadásról volt szó. Kínában USA-ellenes megmozdulások kezdődtek, amelynek során az amerikai nagykövetséget is atrocitások érték Pekingben.

Ettől függetlenül a gazdasági kapcsolatok folyamatosan erősödtek. Az USA 2000 októberében teljesen normalizálta a kereskedelmi kapcsolatokat a Kínai Népköztársasággal, majd 2001-ben támogatta Kína csatlakozását a Világkereskedelmi Szervezethez. Ez utóbbi esemény döntő mértékben hozzájárult a kínai export exponenciális növekedéséhez világszerte és az amerikai külkereskedelmi deficit ugrásszerű emelkedéséhez.

A Clinton-kormány eleinte próbálta összekapcsolni az emberi jogok, a demokrácia és a gazdasági liberalizáció kérdését a legnagyobb kedvezmény elvével, azaz arra törekedett, hogy a gazdasági előnyökért cserébe olyan politikai és társadalmi átalakulást indítsanak meg Kínában, amely idővel elvezethet az ország demokratizálódásához.¹⁴ Maga Clinton is úgy fogalmazott 1997-ben – Csiang Cö-min washingtoni látogatása idején –, hogy Kína betagozódása a globális kereskedelmi rendbe felgyorsítja majd az ország fejlődését, és így a politikai jogok iránti igény is fokozódik majd.¹⁵

Mindezek alapján a Clinton-kormányzat előkészítette a KNK csatlakozását a Világkereskedelmi Szervezethez.¹⁶ E kísérlet azonban kudarcot vallott, így az 1990-es évek közepén az amerikai kormánynak új eszközöket kellett találnia arra, hogy Kínát a nemzetközi rend és közösség tagjává tegye. Azonban továbbra is azzal a strukturális ellentmondással kellett szembenézniük, hogy egyszerre akartak együttműködni Kínával, bátorítva és elősegítve annak beolvasását a globális politikai, intézményi és gazdasági rendbe, miközben

¹³ YU, Wanli (2009): Breaking the Cycle?: Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.

¹⁴ GARRISON–WALL 2016.

¹⁵ YU 2009.

¹⁶ KOSHINO, Yuka (2015): *How Did Obama Embolden China? Comparative Analysis of “Engagement” and “Containment” in Post-Cold War Sino-American Relations*. US-Japan Research Institute.

biztonsági szempontból továbbra is meg kívánták őrizni az amerikai szupremáciát a kelet-ázsiai térségben. Azaz az átfogó együttműködésnek (comprehensive engagement) is nevezett politika úgy próbálta a kínai vezetést megnyugtatni, hogy közben az USA egy esetleges konfliktusra is készült, ami, érthető módon, nem erősítette Peking Washingtonba vetett bizalmát.¹⁷

Ez utóbbi ügyben a Clinton-kormányzat olyan kelet-ázsiai stratégiát követett, amely meg kívánta őrizni az Egyesült Államok erőfölényét és képességeit a térségben, dacára a katonai kiadások hidegháború utáni csökkenésének. Ennek háttérében az állt, hogy távlatilag az USA már ekkor számolt egy felemelkedő Kína elméleti lehetőségével. Emellett természetesen továbbra is nagy figyelmet fordítottak regionális szövetségeseikre, így Clinton és Hashimoto japán miniszterelnök 1996-ban közös nyilatkozatban erősítették meg védelmi egyezményük fontosságát a 21. századra vonatkozóan, majd a következő év folyamán megújították közös védelmi irányelveiket is. Mindemellett a Tiananmen téri tiltakozások erőszakos leverése miatt hozott fegyverembargó is a kínai katonai fejlesztések lassítását szolgálta, igaz, a Clinton-kormány számos kivételt tett, és engedélyezte kettős felhasználású technológiák, műholdak és szuperszámítógépek exportját Kínába.¹⁸

George W. Bush elnök Kína-politikája

Az elődeinél megfigyelhető kétarcú politikai hozzáállás még inkább felerősödött az amerikai–kínai kapcsolatok terén George W. Bush két elnöki ciklusa során (2001–2008). Ekkoriban kezdett Washington számára is egyértelművé válni Kína felemelkedése, amely stratégiai szintű feszültségekkel terhelte meg a politikai viszonyt, ugyanakkor a kereskedelmi és befektetési kapcsolatok új szintre emelték a gazdasági együttműködést. Talán ennek is köszönhető, hogy ő látogatott a legtöbbször Kínába, összesen 4 alkalommal, miközben elődjei mind csupán egy-egy alkalommal, Barack Obama pedig háromszor. Az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) csúcstalálkozóján vett részt 2001 októberében, majd 2002 februárjában hivatalos állami látogatáson fogadta Csiang Cö-min elnök Pekingben. Ezt követően 2005 novemberében Hu Csin-tao elnökkel találkozott, végül 2008 augusztusában a pekingi nyári olimpia megnyitóján vett részt.

Az elnökválasztási kampány során Bush több alkalommal is ígéretet tett arra, hogy szigorúbban lép majd fel Kínával szemben, mielőtt 2001-ben elfoglalta hivatalát. Igaz, a Kína-ellenes megszólalások régóta részét képezték az amerikai kampányoknak, hiszen az olyan ügyek, mint Tajvan, Tibet és az emberi jogok kérdése évtizedek óta foglalkoztatják az amerikai közvéleményt. Bush megfogalmazása szerint Kína az Egyesült Államok versenytársa, nem stratégiai partnere. Ugyanakkor elnöksége idején támogatta a kínai–amerikai kereskedelem további fejlődését, amely bírálói szerint áttételesen hozzájárult a kínai katonai képességek növekedéséhez. A republikánusok által követett ideológia ugyanakkor azt diktálta, hogy a politikai és piaci liberalizáció elősegítése hozzájárulhat a személyes szabadság növekedéséhez, ezért a demokratikus értékek védelmét helyezte külpolitikája fókuszpontjába. Ennek is köszönhető, hogy a Clinton-kormányzat által követett stratégiai

¹⁷ GARRISON–WALL 2016.

¹⁸ KOSHINO 2015.

kétértelműség helyett Bush határozottan hitet tett a Tajvanhoz fűződő kapcsolatok mellett, amely hűvösebb szeleket hozott az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti kapcsolatokba.¹⁹

Természetesen a Bush-kormányzat egyes potentátjai eltérő álláspontot képviseltek a Kínával szemben követendő politika kapcsán is. A jól ismert héja és galamb felosztás szerint: Dick Cheney alelnök és korábbi mentora, Donald Rumsfeld védelmi miniszter képviselte a keményebb fellépést sürgetők táborát, míg Colin Powell külügyminiszter és Paul O'Neill pénzügyminiszter a diplomatikusabb, pragmatikus Kína–USA kapcsolatok híve volt. A Bush-kormány hivatalba lépését követő első hónapokban egyértelműen a héják irányvonala kerekedett felül, amit a Tajvannak nyújtott támogatások és fegyvereladások növekedése is jelzett. Mindezt tetézte, hogy 2001 áprilisában egy amerikai kémrepülő összeütközött egy kínai elfogó vadással a Dél-kínai-tenger felett. Az incidens során a kínai pilóta meghalt, míg az amerikai gép kényszerleszállást hajtott végre a kínai Hajnan szigeten, ahol a legénységet őrizetbe vették. A Pentagon fenyegető nyilatkozatokat tett, Bush elnök mégis a diplomáciai úton történő rendezés mellett döntött. E kettős kommunikáció mindvégig jellemző volt a Bush-kormányzatra, amely nem tudta eldönteni, hogy inkább partnerként vagy inkább kihívóként tekintsen Pekingre. A kínai belső változások elősegítése érdekében fontosnak tartották a gazdasági együttműködés fenntartását, ugyanakkor stratégiai és biztonságpolitikai téren Kína feltartóztatását tűzték ki célul, és ebben az időszakban gyökeresedett meg a „kínai veszély” (China threat) gondolata az amerikai közgondolkodás egyes szegleteiben.²⁰ A két törekvés közötti ellentmondás számos esetben megnehezítette az együttműködést a két fél között.²¹

A 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadások azonban jelentős változást hoztak az USA Kína-politikája terén is. Nem sokkal a tragikus események után az amerikai kormány már teljesen más hangnemben szólalt meg Kína kapcsán, és össze, konstruktív és együttműködésre törekvő kétoldalú kapcsolatokról beszélt, azaz egyértelműen a partnerség felé mozdult el Peking megítélése a Fehér Házban. Mindez hatott a high-tech termékek addig szigorú exportkorlátozására is, amelynek lazítása egyes vélemények szerint hozzájárult Kína gazdasági és katonai erősödéséhez.²² A terror ellen indított globális háborúban szükség volt Kínára is, ráadásul a Pentagont lekötötték a közép-ázsiai majd közel-keleti műveletek, így a gazdasági együttműködésre terelődött a hangsúly az amerikai–kínai kapcsolatokban.²³ Colin Powell külügyminiszter pragmatikus Kína-politikát javasolt, amely hangsúlyozta a terror elleni harc terén felfedezhető közös érdekeket, és egyben felismerte a két ország gazdasági egymásrautaltságát, illetve a gazdasági kapcsolatok esetleges felrúgásának súlyos potenciális következményeit. A legvilágosabban Robert Zoellick külügyminiszter-helyettes fogalmazta meg a Bush-kormány Kínával kapcsolatos felfogását 2005-ben, miszerint sem a hidegháborús, sem pedig a 19. századi európai erőegyensúly szabályait nem lehet Kínára alkalmazni. Ehelyett Pekinget a világrend felelősségteljes résztvevőjévé

¹⁹ ADLER, Rachel (2009): *Bureaucratic Politics and Mixed Policy Signals: U.S. Foreign Policy for China during the George W. Bush Administration*. APSA 2009 Toronto Meeting Paper.

²⁰ YIMIN, Song (2002): *Relations Between China and America Since President George W. Bush's Visit to China*. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 24, No. 4. 351–354.

²¹ ADLER 2009.

²² KOSHINO 2015.

²³ ADLER 2009.

kívánták tenni (responsible stakeholder), célul tűzve ki, hogy a KNK ne csupán az előnyeit élvezze a nemzetközi liberális és békés rendszernek, hanem vegye ki a részét annak feladataiból és költségeiből.²⁴ Ezen álláspont ugyan egyensúlyt talált a diplomaták által favorizált együttműködés és a Pentagon által szorgalmazott katonai felkészülés között, de nem tudta feloldani magát az ellentmondást. Mindeközben nem került el a kínai fél figyelmét, hogy Washington a korábbiaknál sokkal egyértelműbben jelezte, hajlandó megvédeni Tajvant, sőt a nukleáris opciót sem zárta ki.²⁵

Bush újraválasztását követően bár már más tisztségviselőkkel, de tovább folytatódott a védelmi és a gazdasági erőközpontok közötti ellentét a Kínával szemben folytatandó megfelelő külpolitika kapcsán. Gazdasági téren ekkor kezdett igazán kiéleződni a helyzet a kínai valuta árfolyammeghatározási mechanizmusa miatt, amelynek reformját a kínaiak évek óta ígértették az amerikai félnek, de a végrehajtásával késlekedtek (valójában még ma, 2018-ban sem teljesen a piac határozza meg az RMB árfolyamát). Katonai szempontból pedig szintén ebben az időszakban vált egyértelművé Washington számára, hogy a kínai védelmi kiadások gyors növekedése hosszabb távon is fennmarad.

A személyi változások – 2006-tól kezdődően – lehetővé tették egy valamivel kiegyensúlyozottabb Kína-politika és az ahhoz tartozó kommunikáció kialakítását. Az új pénzügyminiszter, Henry Paulson maga is a gazdasági kapcsolatok további bővítése mellett érvelt, és az új védelmi miniszter, Robert Gates is együttműködőbbnek bizonyult elődjéhez képest.

A Bush-kormányzat Kína-politikája kapcsán az értékelések egy része azt emeli ki, hogy a második ciklusra sikerült egy kiegyensúlyozottabb, kevésbé kétértelmű, a gazdasági kapcsolatokat előtérbe helyező stratégiát kialakítani, ami elősegítette a két fél közötti együttműködést. Másfelől – a harcosabb álláspontot képviselők szerint – éppen ez a gazdasági együttműködés segítette hozzá Kínát ahhoz, hogy ma minden korábbinál komolyabb stratégiai kihívást jelentsen Washington számára, és már a Bush-korszakban fel kellett volna lépni Peking terjeszkedése ellen.

Az mindenesetre világossá vált a Bush-korszakban, hogy Kína és az Egyesült Államok gazdasági egymásrautaltsága nagyon erős lett. Az amerikai cégek számára a hatalmas kínai piac pótolhatatlanná vált, míg Kínának az amerikai tőke és technológia volt a legfontosabb. Ennek megfelelően 2006-ban létrehozták a két ország között a Stratégiai Gazdasági Párbeszéd intézményét, amelynek keretében évente két alkalommal találkozott egymással Henry Paulson pénzügyminiszter és a területért felelős kínai miniszterelnök-helyettes. Biztonságpolitikai szempontból pedig az USA biztosította azt a nyugodt és stabil nemzetközi környezetet, amely nélkülözhetetlen volt a kínai fejlődés fenntartása érdekében. Igaz, a Bush-doktrína és Washington unilaterális fellépése aggodalommal töltötte el Pekinget, és megerősítette meggyőződését, hogy saját biztonsága érdekében rohamos tempóban kell fejleszteni katonai képességeit és nemzetközi befolyását.²⁶

Yu Wanli tanulmánya frappánsan foglalja össze az ifjabb Bush elnök Kína-politikájának evolúcióját. Szerinte az elnök külpolitikáját kezdetben nagyban meghatározták a konzervatív oldal körül mozgó, erősen Kína-ellenes tanácsadók, illetve a Clinton-korszakkal való politikai szembehelyezkedés. Így az 1990-es évek végére elért stratégiai partnerséget

²⁴ GARRISON–WALL 2016.

²⁵ YIMIN 2002.

²⁶ YIMIN 2002.

Bush stratégiai versengésre módosította a két ország között. A 2001. szeptember 11-i támadás – és az azt követően megerősödő kétoldalú együttműködés – hatására azonban módosult az amerikai hozzáállás, és 2005 októberében Robert Zoellick védelminiszter-helyettes már arról beszélt, hogy Kínát bátorítani kell arra, hogy a világ felelősségteljes résztvevőjévé váljon. Amikor 2006 áprilisában Hu Csin-tao elnök Washingtonba látogatott, Bush elnök üdvözlőbeszédében már többes számban beszélt országaikról, mint a világ felelősségteljes résztvevőiről, Hu elnök pedig elmondta, hogy mindemellett Kína és az USA konstruktív partnerek is.²⁷

Barack Obama

Barack Obama elnöksége idején – hasonlóan a korábbi amerikai kormányzatokhoz – is keveredett az amerikai Kína-politikában az együttműködésre és párbeszédre való törekvés a feltartóztatás és a kemény fellépés igényével. Mindezt ráadásul immár az igen jelentősre nőtt kínai gazdasági és védelmi potenciál által átformálódó stratégiai környezetben kellett az új adminisztrációnak kezelnie. A két cél külpolitikai súlya időről időre változott, de általánosságban elmondható, hogy míg Obama elnöki ciklusa elején a regionális és globális problémák párbeszédre alapuló megoldását részesítette előnyben, addig idővel egyre keményebb válaszokat adott az egyre felerősödő kínai külpolitikai rámenősségre. Az időszak fő motívuma az amerikai kül- és biztonságpolitika újrapozicionálása, azaz a Pivot to Asia meghirdetése volt, amely immáron regionális keretrendszerbe helyezte az amerikai–kínai kapcsolatokat.

A megválasztását követő időszakban Obama elnök úgy gondolta, hogy hibás volt elődei megközelítése, amikor eleinte keményen kívántak fellépni Kínával szemben, aztán kénytelenek voltak enyhébb hangnemet megütni, látván Peking ellenállását. Ehelyett az új washingtoni vezetés éppen ellenkező stratégiát követett, az elejétől fogva az együttműködésre és párbeszédre helyezték a hangsúlyt, elismerték Kína újonnan kivívott világpolitikai és gazdasági pozícióit, aktívabb nemzetközi szerepvállalásra ösztönözve azt.²⁸

A Pekinghez fűződő – együttműködésen alapuló – kapcsolatok túlmutattak a kétoldalú viszonyon, hiszen e példával a többi felemelkedő hatalmat is arra akarták biztatni, hogy a világ konstruktív szereplőjévé váljanak. Obama elnök ennek megfelelően hamar nyitott Kína irányába. Összesen 3 hivatalos látogatást tett az országban, először 2009 novemberében, amikor Hu Csin-tao elnökkel és Ven Csia-pao miniszterelnökkel találkozott, majd az APEC-csúcson már Hszi Csin-ping elnök látta vendégül 2014-ben. Végül 2016 szeptemberében a G20-csúcsra utazott Hangsouban.²⁹

Hillary Clinton külügyminiszter az új kormány felállítását követő első néhány héten belül már Pekingbe látogatott, és beszédében hangsúlyozta a jó kapcsolatok fontosságát, hiszen a két ország csak így lehetett képes „közös válaszokat találni a közös problémákra és lehetőségekre”. Az amerikai gesztusok pozitív fogadtatásra találtak Pekingben, Obama és Hu elnök megállapodott a még Bush időszakában megkezdett párbeszéd továbbfejlesztésében,

²⁷ YU 2009.

²⁸ GARRISON–WALL 2016.

²⁹ BUTCHER, Asa (2017): History of American presidents visiting China. *GBTimes*, 2017. 11. 08. Forrás: <https://gbtimes.com/history-of-american-presidents-visiting-china> (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)

és így létrejött a Stratégiai és Gazdasági Párbeszéd (Strategic and Economic Dialogue). Ennek keretében a pénzügyminisztérium mellett nagyobb teret kapott a külügyminisztérium is a kétoldalú kapcsolatok alakításában, amelyet „pozitív, együttműködő és átfogó” jelzőkkel illettek. Az új, kibővített stratégiai párbeszéd egyértelműen magasabb szintre emelte a kétoldalú kapcsolatokat, amely két, párhuzamos szálon futott. Egyfelől a külügyminisztériumok főszereplésével a stratégiai vonal a kül- és biztonságpolitikai kérdéseket tárgyalta meg, míg a gazdasági vonalat a pénzügyminisztérium felügyelte. Mindez a kölcsönös bizalom építését is szolgálta, amelyet tovább erősített a Stratégiai Biztonsági Párbeszéd 2010-es létrehozása a fő stratégiai párbeszéden belül. Ez utóbbi az olyan érzékeny kérdések megvitatására szolgált, mint a kiberkémkedés és a tengeri biztonság ügyei.³⁰

A biztató kezdeti időszak azonban hamar véget ért, ami a megengedőbb obamai politika kudarcát is jelentette. Már 2009 végén feszültséget keltett Kína növekvő kül- és biztonságpolitikai rámenőssége a Kelet- és Dél-kínai-tengeren, és a környezetvédelmet prioritásként kezelő Obama elnök számára különösen fájó volt Peking negatív fellépése a koppenhágai klímakonferencián. Pár hónappal később, 2010 januárjában, viszont Kína háborodott fel egy újabb, 3 milliárd dollár értékű amerikai–tajvani fegyvereladáson, majd amikor februárban a dalai lámát fogadták a Fehér Házban, Peking szintén élesen tiltakozott. Tovább fokozta a feszültséget az Észak-Korea által megtorpedózott déli Cheonan korvett elsüllyedése, és hogy Peking elutasította a Phenjan felelősségét megállapító nemzetközi vizsgálat eredményét. Mindeközben a Dél-kínai-tengeren egyre határozottabb területi követelésekkel lépett fel Kína, az Egyesült Államok viszont az ASEAN-országok álláspontját támogatta a kérdésben. Különösen feltűnő volt, hogy ebben az időszakban kezdte Peking „nemzeti prioritásként”, illetve később „alapvető érdekként” (core interest) kezelni a Dél-kínai-tenger ügyét.³¹

Hasonló konfliktus alakult ki Kína és Japán között a Kelet-kínai-tengeren, amikor a japán parti őrőrség letartóztatta egy kínai halászhajó kapitányát a Senkaku-szigetek közelében.³²

A Senkaku (kínaiul Diaoyu)-szigetek évszázadokon keresztül lakatlan, csupán navigációs pontként szolgáló szárazulatok voltak Tajvantól északkeletre, a Kelet-kínai-tenger déli részén. A Japán Császárság 1895-ben foglalta el a szigeteket az első japán–kínai háborúban aratott győzelmüket követően. A második világháború után, 1945 és 1972 között, amerikai fennhatóság alatt álltak, majd visszatértek Japán szuverenitása alá, de tulajdonjoguk családi kézben volt. Kína évtizedek óta visszaköveteli a területet, és persze a hozzá tartozó tengeri kizárólagos gazdasági övezetet. A japán és kínai halászhajók között rendszeresek az összeütközések a térségben. A 2010-es eset különlegessége, hogy Kína első ízben használta gazdasági erejét külpolitikai fegyverként, amikor a letartóztatás hírére beszüntette az elektronikai ipar számára nélkülözhetetlen alapanyagoknak számító ritkaföldfémek exportját Japán felé. Részben ennek is köszönhető, hogy Tokió végül elengedte a kínai hajóskapitányt. A konfliktus során az amerikai kormány egyértelműen közölte, hogy az USA és Japán közötti védelmi egyezmény a Senkaku-szigetekre is kiterjedt.

A növekvő feszültség dacára a pragmatikus szereplők kerültek fölénybe mindkét oldalon, így Hu elnök elutazott Washingtonba, a Strategic and Economic Dialogue második

³⁰ KOSHINO 2015.

³¹ KOSHINO 2015.

³² GARRISONS–WALL 2016.

ülésén pedig Clinton külügyminiszter hangsúlyozta az együttműködés kölcsönösen előnyös oldalát. Kínai oldalról érzékelték, hogy agresszív fellépésük visszatetszést keltett a régióban, így igyekeztek csökkenteni a károkat.³³

Újabb politikai feszültség támadt az amerikai–kínai kapcsolatokban, amikor Csen Kuang-cseng – házi őrizetben lévő kínai politikai aktivista – 2012-ben megszökött, és végül a pekingi amerikai nagykövetségen kapott menedéket. A diplomáciai tárgyalásoknak köszönhetően joghallgatóként Csen az Egyesült Államokba távozhatott.

A stratégiai ellentétek egyik jelképe a Hillary Clinton külügyminiszter által 2011-ben meghirdetett Pivot to Asia. Az amerikai külpolitikai irányváltás értelmében az USA figyelme a Közel-Keletről a Csendes-óceánra helyeződött át, és ennek megfelelően haditengerészeti erőit is úgy csoportosította át, hogy azok 60%-a a térségben teljesítsen szolgálatot. Az új irányvonal számos kritikát váltott ki Kínában, de az Egyesült Államok egyes szakértői, sőt kelet-ázsiai szövetségesei is bírálták a kezdeményezést. Az ellenzők egyfelől azzal érveltek, hogy a látványos bejelentés csak további katonai fejlesztésekre ingerli Kínát, és növeli a térségbeli feszültséget. Mások szerint az igazi hiba az volt, hogy a bejelentést nem követték valódi és jelentős erőforrás-átcsoportosítások az Obama-kormányzat idején, ami Kína malmára hajtotta a vizet.

Ugyan a közvélemény figyelmét leginkább a haderő átcsoportosítása ragadta meg, az új stratégia legfontosabb lépései valójában politikai, gazdasági és diplomáciai jellegűek voltak. Ezek céljai az Egyesült Államok térségbeli szövetségeseinek megerősítése, az új, felemelkedő hatalmak irányába való nyitás, a regionális intézményekkel való szorosabb együttműködés, a kereskedelmi kapcsolatok bővítése, illetve a demokrácia és emberi jogok elősegítése voltak.

Az amerikai külpolitika különösen figyelt arra, hogy elhessegesse Peking félelmeit, amely kifejezetten Kína feltartóztatásának célját látta bele az új washingtoni külpolitikai stratégiába. Az USA többször hangsúlyozta, hogy számítanak Kínára a regionális és globális problémák megoldásában, igaz, Peking felelősségét is emlegették, ami némileg a Bush-kormányzat által hangoztatott felelősségteljes részvétel elvére utalt vissza.

A következő években – az egyre határozottabb kínai kül- és biztonságpolitikai törekvésekre válaszul – fokozatosan szigorodott Washington retorikája. Folytatódtak a csetepaték a Senkaku-szigetek körül Japánnal, miközben Kína már gyakorlatilag az egész Dél-kínai-tengert magának követelte, ami folyamatos súrlódásokhoz vezetett a Fülöp-szigetekkel és Vietnámmal. Amikor Kína 2013 végén egyoldalúan kinyilvánította egy légvédelmi azonosítási zóna (ADIZ) létrehozását a Kelet-kínai-tenger felett, Washington két bombázót reptetett át a térségen, jelezve, hogy nem fogadja el Peking álláspontját, és kiterjesztette együttműködését a Fülöp-szigetekkel és Vietnámmal.³⁴

Mindeközben zajlottak a tárgyalások a Transz-csendes-óceáni Partnerségről (TPP), amelybe Japán és Malajzia is belépett. Mind a TPP, mind pedig az Európai Unióval létrehozandó Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (TTIP) olyan gazdasági térségeket hozott volna létre, amelyben az Egyesült Államok játszott volna a főszerepet, magához kötve a világ másik két legfontosabb gazdasági központját, de kizárta volna Kínát. E törekvésnek meghatározó szerepe volt abban, hogy Peking meghirdette saját nemzet-

³³ GARRISON–WALL 2016.

³⁴ GARRISON–WALL 2016.

közi programját, az „egy övezet, egy út” kezdeményezést (BRI, Új Selyemút), és felkarolta az Ázsiai és Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi Megállapodás (FTAAP) tervezetét.

Barack Obama elnöksége idején hirdette meg Hszi Csin-ping elnök-pártfőtitkár az „új típusú nagyhatalmi kapcsolatok” elvét, amely egyfelől jelezte, hogy Kína immáron nagyhatalomként tekintett magára, másfelől hangsúlyozta az USA-hoz fűződő szoros együttműködés fontosságát. Nem segítette elő ugyanakkor a bilaterális viszony javulását az Észak-Koreával kapcsolatos helyzet. Bár az Egyesült Államok folyamatosan arra kérte Pekinget, hogy befolyását latba vetve vegye rá Phenjant atomprogramjának feladására, erre nem került sor. Így az USA végül beváltotta fenyegetését, és 2016-ban megállapodott a szöuli és tokiói kormánnyal a THAAD ballisztikusrakéta-elhárító rendszer Dél-Koreába és Japánba telepítéséről. A lépés komolyan irritálta a kínai és az orosz vezetést, hiszen az elhárítás részét képező radarrendszer mélyen „belát” a kínai és az orosz területekre is.

Obama két utazást is tett Ázsiába 2014 folyamán, amely ismét bizonyította Kínápolitikája kettőségét, amely egyszerre próbált együttműködésre törekedni Pekinggel, miközben arra is kereste a választ, hogy miként ellensúlyozza annak növekvő befolyását. Az év elején az USA hagyományos szövetségeseit, Japánt, Dél-Koreát, a Fülöp-szigeteket és potenciális új partnerét, Malajziát látogatta meg. Az év végén viszont nyilvánvalóvá vált, hogy komoly eredményeket érhet el a két fél, ha sikerül együttműködniük. A pekingi APEC-csúcson Obama és Hszi számos megállapodást ért el a kereskedelem, a katonai kooperáció és a terrorizmus elleni fellépés terén, sőt Kína ígéretet tett a szén-dioxid-kibocsátás jelentős csökkentésére is. Ez különösen fontos volt az amerikai elnök számára, hiszen pár évvel korábban épp Peking ellenállásán bukott el a koppenhágai megállapodás.

Mindez persze nem feleltette a stratégiai szintű ellentéteket a két fél között. A következő év folyamán újabb hírek érkeztek kínai mesterséges sziget építéséről a Dél-kínai-tengeren, amely komolyan veszélyeztette a környező államok érdekeit és az Egyesült Államok pozícióját mint a világtengerek szabadságának védelmezőjét. E folyamatnak is köszönhető, hogy egy logikus, de egyben meglepő külpolitikai fordulat ment végbe az USA és Vietnám viszonyában. A fokozatosan romló kínai–vietnámi kapcsolatok lehetőséget teremtettek az amerikai külpolitika számára, és Hanoi is nyitottabbá vált Washington irányába, ellensúlyozandó a növekvő kínai nyomást a térségben.³⁵

Washington nem csupán a szavak, hanem a tettek szintjén is megerősítette biztonsági kapcsolatrendszerét térségbeli szövetségeseivel, így szorosabb védelmi együttműködésben állapodott meg Japánnal, és bejelentette a Délkelet-ázsiai Tengeri Biztonsági Kezdeményezést (Southeast Asia Maritime Security Initiative). Ez utóbbi több mint 400 millió dollárt irányzott elő a régió tengerészeti képességeinek fejlesztésére.³⁶ Obama elődei háromféle – akár feltartóztatási kísérletként is értelmezhető – stratégiai irányvonalat követtek. Egyfelől időnként megerősítették az Egyesült Államok katonai jelenlétét a térségben, szorosabbra fűzték kapcsolataikat az USA szövetségeseivel, illetve igyekeztek akadályozni Kína gazdasági és katonai térnyerését. Az Obama-kormányzat is számos olyan kijelentést tett, amely e 3 törekvés irányába mutatott. Maga az elnök is utalt arra egyik beszédében, hogy fontosnak tartja az amerikai haderő látványos ütőképességének fenntartását, míg

³⁵ HIEP, Le Hong (2015): The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications. *Perspective*, No. 45. (Yusof Ishak Institute Singapore.)

³⁶ GARRISON–WALL 2016.

a Pentagon már részleteket is közölt, amely szerint az erőkitérítési képességekbe és tervezésbe fektetnek nagyobb energiákat. Mindez praktikusán azt jelentette, hogy az USA a flottája átcsoportosítása mellett ötödik generációs vadászgépeket is telepített a térségbe, és szárazföldi erőit is megerősítette. 2015 áprilisában elfogadták az új japán–amerikai védelmi irányelveket, újragondolták a haderő irányítását Dél-Koreában, csapatokat telepítettek Ausztráliába és védelmi megállapodást kötöttek a Fülöp-szigetekkel. Mindezt Kína gazdasági növekedésének lassítása, illetve az amerikai gazdasági érdekek előtérbe helyezése egészítette ki, ami a TPP formájában öltött testet, továbbá fokozták Washington részvételét a régió multilaterális intézményeiben (APEC, ARF, EAS stb.).³⁷

Trump és Kína

Nem igényel különösebb politikai elemzői tehetséget annak megállapítása, hogy Donald J. Trump elnökké választása az amerikai társadalom súlyos belső válságának legszembeötlőbb tünete. A visszafogott kommentárok szerint is ellentmondásos személyiségű Trump éppen Kína kapcsán mutat feltűnő aktivitást, amelynek során kiütköznek stílusának jellegzetességei.

A korábbi elnökválasztási kampányokhoz hasonlóan 2015–2016-ban is terítékre került Kína kérdése, Trump pedig különösen sokat foglalkozott a két ország közötti kereskedelmi-gazdasági együttműködéssel. Már az indulását bejelentő beszédében is azzal vádolta Pekinget, hogy az dömpingárakkal és a júan árfolyamának manipulálásával hátrányos helyzetbe hozza az amerikai cégeket. Ígéretet tett arra, hogy jogi útra tereli a két ország közötti kereskedelmi vitát, akár az amerikai bíróságokon, akár a WTO megfelelő fórumain érvényt szerezve az amerikai érdekeknek, és emellett elnökként árfolyammanipulálónak nyilvánítja Kínát (amely számos hátrányos jogkövetkezménnyel járt volna Peking számára). Ennél is tovább ment, amikor azzal fenyegetett, hogy amennyiben Kína továbbra sem hagy fel a Trump szerint jogszerűtlen, sőt illegális magatartásával, különösen az amerikai üzleti és technológiai titkok állítólagos ellopásával, akkor súlyos büntetővármokat fog kivetni az USA-ba irányuló kínai exportra.³⁸

A Trump-kormányzat – e sorok születésekor legalábbis úgy tűnik – meg van győződve, hogy a korábbi amerikai adminisztrációk által követett stratégia csődöt mondott, és Kínát nem lehet partnernek tekinteni, hanem sokkal inkább versenytársnak, sőt riválisnak. Az USA 2017-es nemzetbiztonsági stratégiája már úgy fogalmaz, hogy a versengés miatt az Egyesült Államoknak újra kell gondolnia az elmúlt évtizedek politikáját, amely a felemelkedő államok nemzetközi rendbe történő betagozódásának segítségét célozta. A jelenlegi amerikai vezetés szerint a versenytársak beemelése a nemzetközi szervezetekbe és a világgazdaság és kereskedelem vérkeringésébe nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem váltak jóakarató és megbízható partnerekké, viszont hozzájárult ezen államok megerősödéséhez.³⁹

³⁷ KOSHINO 2015.

³⁸ *Trump on the Issues – China* (2017). Forrás: www.cfr.org/interactives/campaign2016/donald-trump/on-china (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)

³⁹ *Breaking the Mould: Trump's China Policy* (2018). *Focus Asia, Perspective & Analysis*, February 2018. (Stockholm, Institute for Security and Development Policy.)

Megválasztását követően Trump szinte azonnal diplomáciai botrányt okozott azzal, hogy fogadta Caj Jing-ven tajvani elnöksasszony telefonhívását, ezzel megszegve azt a több évtizedes szabályt, hogy Washington nem tart fenn hivatalos politikai-diplomáciai viszonyt a Peking által szakadár tartománynak tekintett szigettel. Sőt, nem sokkal ezt követően, jó érzékkel egyből beletaposott a Kínai Népköztársaság legérzékenyebb politikai érdekébe, amikor egy interjúban megkérdejelezte az „egy Kína” politikát, amely alapján az Egyesült Államok is csupán egyetlen kínai államot, mégpedig a Népköztársaságot ismeri el. Emiatt beiktatását követően 3 hét is eltelt, mire Hszi Csin-ping elnök telefonon gratulált megválasztásához, hiszen a Tajvan-ügy felhánytorgatásával Trump átlépte a vörös vonalat Pekingben.⁴⁰

Ugyanakkor a Trumpra jellemző következetlenség (vagy hívei szerint: taktikus kiszámíthatatlanság) jegyében viszont 2017 áprilisában már rendkívül szívélyes, családias légkörben fogadta Hszi elnököt floridai birtokán, ahol Trump unokája mandarin dalokat adott elő a kínai elnöki párnak. A mindkét fél által hangsúlyozott kiváló személyes kapcsolatokra csupán az vethetett némi árnyékot, hogy Trump a kínai elnökkel való találkozása idején rendelte el a Szíria elleni rakétacsapást. A találkozó konkrét eredményei közül kiemelkedett, hogy a felek megállapodtak egy 100 napos programban, amelynek során jelentős és gyors növekedést kívánnak elérni a Kínába irányuló amerikai export terén, ezzel is csökkentve az USA külkereskedelmi deficitjét. A látogatás után nem sokkal Trump azt is kijelentette, hogy nem fogja árfolyam-manipulátornak nyilvánítani Kínát.⁴¹

A gazdasági kapcsolatok terén ugyanakkor – a jelek szerint – 2018-ra elfogyott Trump türelme. A davosi Világgaazdasági Fórumon az amerikai résztvevők újra támadták Kínát annak – szerintük – protekcionista és árfolyam-manipuláló gazdaságpolitikája miatt. Ezt követően Washington vizsgálatot kezdeményezett annak kapcsán, hogy a Kínában jelen lévő amerikai vállalatokat technológiájuk átadására kötelezték a kínaiak, majd bejelentették, hogy 30%-os vámot vetnek ki a napelemek és mosógépek importjára, amely egyértelműen Kína ellen irányult. Ezt követően Trump immár 34 milliárd dollár értékű kínai importra vetett ki vámokat 2018 júliusában, és utasította a kereskedelmi főtárgyalót, hogy további 200 milliárd, majd újabb 200 milliárd dollárnyi kínai árura is készítsenek elő hasonló intézkedéseket. Ezen összegek már lényegében a teljes Egyesült Államokba irányuló kínai exportot érintenék. Mindeközben válaszlépésként Peking is büntetővámokat léptetett életbe 34 milliárd dollárnyi amerikai árura, és jelezte, hogy a későbbiekben is kölcsönös alapon fogja növelni az érintett áruimport körét. Igaz, a mozgástere jóval szűkebb, hiszen míg Kína 500 milliárd dollár értékben exportált az Egyesült Államokba, addig onnan mindössze 130 milliárd dollárnyi amerikai áru érkezett 2017-ben.

A gazdasági ellentéteket és a kereskedelmi háborút, illetve mindezek időzítését az teszi különösen kényessé, hogy mindeközben Trump számít Kína segítségére egy fontos biztonságpolitikai ügy, az észak-koreai nukleáris program megoldása kapcsán. Az amerikai elnök 2018. július 9-én úgy nyilatkozott, hogy Kína talán igyekszik negatívan befolyásolni Phenjant, válaszul a kereskedelmi háborúra. Való igaz, Észak-Korea a megelőző hetekben jóval barátságosabb hangnemet ütött meg, ami megkérdőjelezi a 2018. június 12-i történelmi csúcstalálkozó eredményeit Donald Trump és Kim Dzsong-un észak-koreai

⁴⁰ BARTSCH, Bernhard – STANZEL, Angela (2017): *Sino-US Relations in the Trump Era – A Conflict in the Making?* 116–124. Forrás: www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Faktencheck/Leaders_Dialogues/Salzbuerger_Triolog_2017/9_Sino-US_Relations_in_the_Trump_Era.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)

⁴¹ BARTSCH–STANZEL 2017.

vezető között.⁴² Ugyan jelen kézirat lezárásakor még csupán másfél év telt el Trump elnöki beiktatása óta, az már világos, hogy elődeihez hasonlóan a jelenlegi amerikai elnök sem képes hatásos stratégiát találni Kína ellen, ingadozik abban a kérdésben, hogy Pekinggel partneri vagy vetélytársi viszonyt alakítson ki. Csakhogy – valószínűleg Trump stílusából fakadóan – Kína-politikájának fordulatai nem évek, hanem hónapok, hetek, sőt talán napok alatt következnek be. Peking szempontjából Trump elnöksége mindenképpen az amerikai–kínai kapcsolatok kríziseként fogható fel, ugyanakkor a helyzet a nyilvánvaló veszélyek mellett lehetőségeket is tartogat a KNK számára.

A kínai vezetés egyfelől ösztönösen és kulturálisan irtózik a nehezen kiszámítható, gyorsan változó politikai környezettől, másfelől Trump nemcsak Kína kapcsán tűnik destruktív és labilis szereplőnek, hanem az egész amerikai hegemoniát képes egy-egy Twitter-üzenetben kifejezve felmorzsolni. Ez viszont akkora lehetőség Kína és személyesen Hszi Csin-ping számára, amelyről valószínűleg álmodni sem mertek, különösen, amikor nemrég még a keménykezű Hillary Clinton hatalomra kerülésétől tartottak. Trump kivonulása az Amerikai Egyesült Államok által felépített világrend fontos területeiről olyan vákuumot teremt, amelyet csak Kína képes és hajlandó betölteni. Még a szakértők számára is figyelemre méltó fejlemény volt, amikor a 2017 januárjában megrendezett davosi csúcson a globalizáció, liberális és szabályalapú világrend, illetve szabadkereskedelem mellett látványosan kiálló, mindezt megvédeni szándékozó vezető nem más volt, mint a Kínai Népköztársaság elnöke, a Kínai Kommunista Párt főtitkára, Hszi Csin-ping.

Az amerikai–kínai gazdasági kapcsolatok

Az Egyesült Államok és Kína ma a világ két legnagyobb gazdasága, amely számtalan területen együttműködik, sőt kölcsönös függőségben áll egymással. Hatalmasra duzzadt az amerikai földre érkező kínai áruk importja, míg 2000-ben 100 milliárd dollár, addig 2017-ben már több mint 500 milliárd dollár értékben vásárolt az USA Kínától. Ezzel az USA számít Kína legnagyobb felvevőpiacának, míg az Egyesült Államok számára Kína a harmadik legnagyobb kiviteli célsország, exportja 2017-ben közel 130 milliárd dollárt tett ki. Az előbbi számokból is kitűnik azonban a folyamatosan növekvő és igen jelentős amerikai külkereskedelmi deficit problémája, amely 2017-re elérte a 375 milliárd dollárt.⁴³ Igaz, ezt némileg csökkenti, hogy a szolgáltatások terén viszont közel 40 milliárd dolláros többletet könyvelhet el az USA Kínával szemben.⁴⁴

Ez az ügy évtizedek óta az USA–Kína kapcsolatok egyik neuralgikus pontja, amely Trump elnöksége idején érte el eddigi legjelentősebb krízisét a Washington által indított kereskedelmi háború formájában.

⁴² JIANGTAO, Shi – DELANEY, Robert (2018): Donald Trump says China may be pressuring North Korea on nuclear deal because of trade war. *South China Morning Post*, 2018. 07. 10. Forrás: www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2154515/trump-says-he-confident-kim-jong-un-will-follow-contract-they (A letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

⁴³ *Trade in Goods with China* (é. n.). Washington D. C., United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

⁴⁴ *U.S.-China Trade Facts* (é. n.). Washington D. C., Office of the United States Trade Representative. Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

Mindeközben a Kínában található amerikai befektetések összege jóval nagyobb, mint a fordított reláció esetén. A Rhodium Group adatai szerint 2017-ig Kína FDI-állománya az Egyesült Államokban megközelítette a 140 milliárd dollárt, míg az USA cégei 256 milliárd dollár értékben fektettek be a Kínai Népköztársaságban. Igaz, a kínai befektetések az utóbbi években sokkal dinamikusabbak voltak, hiszen a teljes összeg fele mindössze két év, 2016 és 2017 során érkezett az USA-ba. Látványos különbségek vannak a befektetések formájában is. Míg a Kínában található amerikai érdekeltségek 71%-a zöldmezős beruházás volt, és csupán 29%-a felvásárlás, addig a kínaiak összes amerikai befektetésük 93%-át vállalatok felvásárlása formájában vitték az országba. Vagyis míg az USA cégei munkahelyeket hoztak létre és technológiát honosítottak meg Kínában, addig a kínai cégek felvásárolták az amerikai technológiát és részben a piaci hozzáférést.⁴⁵

Emellett Kína számít az Egyesült Államok legnagyobb külföldi hitelezőjének, igaz, az ezzel kapcsolatos félelmek gyakran eltúlzottak. Való igaz, hogy Kína még Japánnál is több, 1180 milliárd dollárnyi amerikai államkötvényt tart kézben, ugyanakkor valószínűtlen, hogy ezt a hatalmas összeget – vagy a vásárlások felfüggesztését, esetleg az eladásokat – fegyverként tudná felhasználni az Egyesült Államok ellen. Először is még ez a 1,18 billió dollár is mindössze 5,5%-át teszi ki az USA teljes adósságának (19%-át a külföldi kézben lévő adósságnak), amelyek 70%-a devizabelföldiek, azaz amerikai cégek, pénzügyi intézmények vagy éppen az amerikai kormányzat tulajdonában van. Másrészt Peking nem csupán befektetési szándékkal vásárolja fel az amerikai eszközöket, fő célja ezzel saját devizája, az RMB árfolyamának stabilan és viszonylag alacsony szinten tartása a dollárhoz képest. A vásárlások beszüntetése jelentős RMB-erősödéshez vezetne, amely nem kívánatos a kínai gazdaság számára.⁴⁶

A kereskedelmi kapcsolatok, azaz a viszonylag olcsó kínai áruk importja az elmúlt évtizedekben jelentősen hozzájárult az amerikai polgárok életszínvonalának növekedéséhez, az infláció féken tartásához és a magasabb hozzáadott értékű munkahelyek létrejöttéhez. Igaz, mindeközben a kínai versenynek kitett szektorok – mint például a könnyű- és nehézipar, összeszerelés stb. – veszteségeket szenvedtek el, és meredeken zuhant az ezen iparágakban alkalmazott amerikai munkások száma.

A fenti trendek, azaz az erős kétoldalú befektetési és kereskedelmi kapcsolatok, illetve az amerikai államkötvények kínai felvásárlása egyre nagyobb függésbe hozza egymással a két országot, Kína számára is egyre fontosabb, hogy az amerikai piac és gazdaság egészségesen és gyorsan növekedjen. Ettől függetlenül egyre jelentősebbek a gazdasági feszültségekből eredeztethető politikai ellentétek. Egyre többen gondolják az Egyesült Államokban, hogy Kína nem tartja be a piacgazdaság játékszabályait, és ezzel jogosulatlan versenyelőnyt szerez az amerikai cégekhez képest. Ennek leggyakrabban emlegetett eszközei a nemzeti valuta, a jüan (RMB) árfolyamának mesterségesen alacsony szinten tartása, a Világkereskedelmi Szervezet szabályainak gyakori figyelmen kívül hagyása, az állítólagos

⁴⁵ HANEMANN, Thilo – ROSEN, Daniel H. – GAO, Cassie (2016): *Two-Way Street. 25 Years of US-China Direct Investment*. Forrás: http://rhg.com/wp-content/uploads/2016/11/TwoWayStreet_FullReport_En.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)

⁴⁶ STEVENSON-YANG, Anne (2018): Trump's Trade War May Spark a Chinese Debt Crisis. *Bloomberg*, 2018. 07. 18. Forrás: www.bloomberg.com/view/articles/2018-07-17/trump-s-trade-war-may-spark-a-chinese-debt-crisis (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

ipari kémkedés, a szellemi tulajdon-jogok védelmének negligálása és a külföldi vállalatok diszkriminációja Kínában.⁴⁷

Az Egyesült Államok és Kína katonai ereje

Peking legnagyobb nemzetbiztonsági félelme, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei olyan katonai képességeket alakítanak ki Kína határai mentén, amely lehetővé tenné számukra az ország feltartóztatását. E kockázatot az ország úgy képes a leghatékonyabban csökkenteni, ha maga kezd egyfajta biztonsági körgyűrű kiépítésébe az ország körül, politikai, gazdasági és katonai eszközökkel egyaránt. Ez utóbbiak közül a legszembetűnőbb fejlemény Kína tengeri nagyhatalommá válása. Bár az ország hagyományosan kontinentális hatalomnak számít, amelynek szárazföldi erői a mai napig a legnagyobbak a világon, Peking felismerte, hogy a modern világban a tengeri haderő nélkülözhetetlen az ország sérülékeny partvidékének megvédéséhez és az erőketítő képesség kifejlesztéséhez.

Mindennek fényében érthető, hogy a KNK mindent megtesz annak érdekében, hogy befolyása, sőt felügyelete alá vonja parti tengereit, vagyis a Kelet- és Dél-kínai-tengereket. Peking hivatalosan 1947 óta követeli magának a Dél-kínai-tenger területének közel 80%-át, de a többi part menti állammal, azaz Vietnámmal, Malajziával, Brunejjel és a Fülöp-szigetekkel fennálló szembenállás igazán csak az elmúlt évtizedben kapott jelentős nemzetközi sajtófigyelmet. Számos szakértő úgy véli, hogy a térség egy jelentős háború, akár globális konfliktus gyújtópontja is lehet, ami nem meglepő, figyelembe véve a Dél-kínai-tenger jelentőségét. A Földközi-tengernél másfélszer nagyobb, évente 5000 milliárd dollár értékű kereskedelmi forgalmat bonyolító, hatalmas, kiaknázatlan szénhidrogénkészleteket rejtő tenger az összes part menti állam, de különösen Kína számára stratégiai jelentőséggel bír.⁴⁸

Peking az elmúlt években jogi és történelmi érveinek hangoztatása mellett kész helyzet elé igyekezett állítani vitapartnereit. Ennek megfelelően a vitatott hovatartozású szigetek és zátonyok közül tucatnyin jelentős építkezésekbe kezdett, homokkotrással tartósan a tengerszint fölé emelve e szárazulatokat annak érdekében, hogy megfigyelőbázisokat, sőt akár katonai repülőtereket telepítsen rájuk. Az ENSZ tengerjogi egyezménye értelmében természetesen e mesterséges képződmények nem tekinthetők szigetnek, így nem is jár hozzájuk a 200 tengeri mérföld sugarú körre kiterjedő, különleges gazdasági övezet, amely többek között biztosítja a természeti erőforrások kitermelési jogát a szuverenitást gyakorló állam számára. Ez azonban Kína szempontjából kevésbé lényeges, hiszen Peking a térképre rajzolt úgynevezett „kilenc szaggatott vonalon” belül az egész tengert magának követeli, mondván, az évezredekig a birodalom része volt, így ma is az országhoz tartozik. A felmerülő vitákat pedig békés, tárgyalásos úton kívánja rendezni a közvetlenül érintett országokkal, anélkül, hogy abba külső erők (akár a választottbíróság, akár az Egyesült Államok) beleszólnának.

⁴⁷ BENDINI, Roberto (2016): *United States – China relations: a complex balance between cooperation and confrontation*. Brussels, European Union. Forrás: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁴⁸ MATURA Tamás (2014): Az északkelet-ázsiai biztonsági szubkomplexum. In HÁDA Béla – TÁLAS Péter szerk.: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Nemzetközi Intézet.

Peking számára a Dél-kínai-tenger több szempontból is stratégiai fontosságú. Túl a nemzeti büszkeség és a kőolaj, illetve földgázincs mindig felmerülő szempontjain, a kérdéses víztömeg felől a legkönnyebb katonai támadást indítani Kína „lágy alteste”, az iparilag fejlett, óriási népsűrűségű déli és délkeleti partvidék ellen. A Kínai Népköztársaság lakosságának és gazdasági teljesítményének 90%-a az ország keleti felében koncentrálódik, a tengerparttól számított 1000–1500 kilométeres sávban, azaz egy fejlett haditengerészet csapásmérési távolságán belül. Nyilvánvaló, hogy a Dél-kínai-tenger (akárcsak a hasonlóan konfliktusos Kelet-kínai-tenger) alapvető nemzetbiztonsági jelentőséggel bír Peking számára, ami túlmutat bármely gazdasági előnyön. Robert Kaplan elemzése szerint Kína éppen ugyanazt igyekszik véghezvinni saját parti vizein, mint amit az Egyesült Államok tett a Karib-tengeren egy bő évszázaddal korábban. Az ország vezetése biztosítani kívánja, hogy egyetlen szomszédos vagy éppen távolabbi állam se legyen képes a tenger felől veszélyeztetni az ország biztonságát, ehhez pedig Pekingnek regionális dominanciát kell kiharcolni az országot körülölelő vizeken. Ugyanakkor Washingtonnak annak idején nem kellett komoly ellenfelekkel számolnia, míg Pekingnek mind Tokió, mind a délkelet-ázsiai nemzetek nagyobb államai – mögöttük az Egyesült Államok gazdasági, politikai és katonai súlyával – kell dűlőre jutnia.⁴⁹

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg (People's Liberation Army, PLA) összlétszámát tekintve a legnagyobb a világon, a szárazföldi erők, a légierő, a haditengerészet, a második tűzérési hadtest (stratégiai nukleáris erők) kötelékében összesen 2 250 000 fő teljesít szolgálatot, amelyet további 800 ezer tartalékos egészít ki. A kínai haderőt a Kínai Kommunista Párt Központi Katonai Bizottsága (KKP KKB) irányítja, amelynek elnöke főszabály szerint a népköztársaság mindenkori elnöke, illetve a KKP főtitkára. Az Államtanács (kormány) alá tartozó védelmi minisztérium hatásköre meglehetősen korlátozott, a haderő valódi irányítása a KKB feladata.

A szárazföldi erők adják a teljes katonai állomány létszámának kétharmadát, ami indokolt is, hiszen Kína mintegy 22 ezer kilométernyi szárazföldi határral rendelkezik. Éppen ezért jelent nagy kihívást az ország számára, hogy – a modern hadviselési kihívásoknak megfelelően – jelenleg elsősorban a légierő, a haditengerészet, a kiberhadviselés és az elektromikus hadviselés terén kell gyors és erőteljes előrelépést elérni.

A légierő fejlesztésének célja, hogy a közeljövőben a modern járművek számát tekintve a világ legnagyobb légierőjévé váljon. Ennek érdekében gyors ütemben cseréli le régebbi repülőgépeit 4., illetve 4,5. generációs típusokra, és már folynak a saját 5. generációs lopakodó vadászgépek fejlesztési munkálatai. Természetesen a technológiai színvonal még nem éri el az Egyesült Államokét, de egyfelől az alternatív kutatás-fejlesztési lehetőségek felgyorsítják a lemaradás behozását, másfelől Kína célja egy, a saját régiójában kitörő háború megnyerése, ahol létszámbeli fölénye döntőnek bizonyulhat.

Legalább ilyen nagy hangsúlyt kap a kínai haditengerészet fejlesztése, azon belül is a katonai erő távoli alkalmazásának képessége. Ennek leglátványosabb jele a kínai repülőgép-hordozó program, amely egyelőre csupán egy volt szovjet, felújított hajóval büszkélkedhet, de már zajlanak a második, nagyobb hajó tengeri próbái, és építés alatt áll egy harmadik, még nehezebb hordozó is. A tervek szerint az ország a 2020-as évek végére legalább 6 saját fejlesztésű hordozót kíván vízre bocsátani. A tengeralattjáró-flotta fejlesztése

⁴⁹ MATURA 2014.

is jelentős támogatást kap, mind a nukleáris, mind pedig a dízel-elektromos meghajtású, ballisztikus rakétákkal felszerelt hajók terén, amelyek száma már meg is haladta az amerikai flottában hadrendben álló hajókéét.⁵⁰

Kína nukleáris erői kapcsán meglehetősen nagy a bizonytalanság. A robbanófejek számát a becslések 240 és 3000 közé teszik. Amerikai hírszerzési információk szerint 50 és 75 közé tehető a kínai ballisztikus rakéták száma, amelyekért a hadsereg úgynevezett második tűzérési hadteste a felelős. Kína 1964-ben robbantotta fel első nukleáris fegyverét, és egyidejűleg bejelentette, hogy soha nem fog elsőként atomfegyvert bevetni konfliktus esetén.

Az Egyesült Államok jelentős erővel rendelkezik a kelet- és délkelet-ázsiai térségben. A már említett Ázsia felé fordulás az utóbbi évek egyik leginkább figyelemre méltó, bár nem váratlan külpolitikai trendfordulója volt. Ugyan Washington már csaknem egy évtizeddel korábban megkezdte erői egy részének a Csendes-óceán térségébe való áttelepítését, az Obama-kormányzat 2012-es nyílt bejelentése felgyorsította e folyamatot.

Az USA kelet-ázsiai katonai jelenléte pekingi olvasat szerint egyre inkább Kína fejlődésének és növekvő hatalmának feltartóztatására és az ország bekerítésére törekszik, azaz a kínai fél gyakran hidegháborús mentalitással és eszközökkel (containment és encirclement) vádolja Washingtont. Pekingi szemszögből nézve valóban stratégiai aggodalomra adhat okot, hogy az Egyesült Államok jelentős erővel állomásozik Dél-Koreában és Japánban, bázisokkal rendelkezik Szingapúrban, Thaiföldön és a Fülöp-szigeteken, illetve 2500 tengerészgyalogost küldött Ausztráliába is. Kínától nyugatra pedig csapatai vannak Afganisztánban és katonai bázisokat használhat Kazahsztánban és Pakisztánban is.⁵¹

Különösen figyelemre méltó az amerikai jelenlét Japánban és Dél-Koreában. Japán ad otthont a legnagyobb amerikai haderőnek a térségben, körülbelül 50 ezerre tehető a különböző haderőnemekhez tartozó katonák száma. Közel 100, kisebb-nagyobb amerikai katonai létesítmény és bázis található az országban, köztük a 7. flotta – és benne a Ronald Reagan repülőgép-hordozó – csapásmérő egység bázisa Yokosukában, illetve a stratégiai jelentőségű Okinawa szigetén található bázisok.

Dél-Koreában közel 25 ezer amerikai katona állomásozik, ami az egyetlen jelentős amerikai erőt jelenti az ázsiai kontinensen, így hídfőállás szerepe is van. Természetesen a koreai amerikai jelenlét történelmi hátterét az 1950 és 1953 között vívott koreai háború és az azóta is fennálló ellentét adja Észak- és Dél-Korea között. Mindezen azonban túlmutat az amerikai erők jelentősége a félszigeten, hiszen a koreai földnyelv évszázadok óta behatolási pontot jelent Észak-Kína irányába, így egy esetleges amerikai–kínai konfliktus esetén komoly szerepet játszanának az ottani katonai egységek.

A pusztai katonai jelenlétén kívül Washington folyamatosan erősíti szövetségi rendszerét a térségben, amit egyébként a fokozódó kínai külpolitikai magabiztosság is indokol. Látván Peking erősödő érdekérvényesítő akaratát, a környező országok többsége egyre inkább az amerikai védelmi ernyő alá kíván húzódni, sokfelé erősödik a Kína-ellenes nacionalizmus. A hivatalos amerikai álláspont szerint az Egyesült Államok kormánya semleges kíván maradni a térséget érintő konfliktusok többsége esetében, így különösen a Dél- és a Kelet-kínai-tengert érintő szuverenitási viták ügyében. Ugyanakkor a Kína és Japán

⁵⁰ MATURA 2014.

⁵¹ MATURA 2014.

közötti vita tárgyát képező – Kelet-kínai-tengeren található – Senkaku/Diaoyu-szigetek kapcsán 2013 januárjában Hillary Clinton, akkori amerikai külügyminiszter, arról beszélt, hogy a szigetek Japán fennhatósága alatt állnak, és az Egyesült Államok szövetségesként támogatja Tokiót a békés rendezés során.

A következő évek, évtizedek egyik legizgalmasabb kérdése az lesz, hogy a Kínát körülvevő államok hogyan lavíroznak majd Peking és Washington között. A hidegháború európai stratégiáját gyakran úgy foglalják össze, hogy „a cél az amerikaiak benntartása, az oroszok kint tartása és a németek lent tartása volt”. A kelet- és délkelet-ázsiai országok számára a jelenlegi helyzet jóval bonyolultabb. Bár könnyen adná magát a párhuzam, hogy a biztonságpolitikai cél „az amerikaiak benntartása, a kínaiak kint tartása és a japánok lent tartása”, valójában alapvető különbségek vannak a két rendszer között. Fontos szempont, hogy míg a hidegháborús Európában nem vagy alig voltak gazdasági kapcsolatok a keleti és a nyugati blokk között, addig a 21. századi Kelet-Ázsia ezer szálon kötődik egymáshoz, szinte az összes térségbeli ország integráns részét képezi a globális és regionális ellátási láncoknak. Vagyis hiába tart több ország is a felemelkedő Kínától, valójában minden régiós állam függ a kínai gazdaságtól. Még az USA térségbeli szövetségesei, így Japán, Dél-Korea vagy éppen Szingapúr, is messze erősebb kereskedelmi kapcsolatot tart fent Kínával, mint az Egyesült Államokkal. Márpedig egyes várakozások szerint a gazdasági függőség idővel felülkerekedik majd a jelenlegi biztonságpolitikai vagy nacionalista megfontolásokon, és az említett országok egyre közelebb kerülnek Pekinghez, mintegy orbitális pályára állva a hatalmas és közeli Kína ellenállhatatlan gazdasági gravitációs ereje hatására. A folyamat talán már meg is kezdődött, hiszen az USA egyik legfontosabb, történelmi alapon is kötődő partnere, a Fülöp-szigetek Duterte elnök hatalomra kerülését követően látványos és váratlan külpolitikai fordulatot hajtott végre, és közeledni kezdett Pekinghez. Igaz, ellentétes irányú fejlemények is történtek, hiszen az egykoron háborús ellenfél, a mai napig kommunista Vietnám viszont épp a Kínától való félelem miatt nyitott Washington irányába az elmúlt években.

Az amerikai–kínai kapcsolatok és a globális világrend jövőképei

Mára egyértelművé vált, hogy Peking egy új politikai és biztonsági rendet szeretne kialakítani Ázsiában, amely a fennálló amerikai rendszerrel szemben elsősorban Kína érdekeit szolgálná. Ez nem feltétlenül jelentene teljes konfrontációt Washingtonnal, de az elkerülhetetlennek látszik, hogy Kína előbb-utóbb az USA-val egyenlő partnerként alakítsa a térség viszonyait. A Kínai Népköztársaság hosszú távú stratégiája arra irányul, hogy csökkentse sebezhetőségét az USA és szövetségesei részéről, és egyben eleget tegyen a belpolitikai szintén növekvő öntudat, akár nacionalizmus elvárásainak is.⁵²

Három főbb, egymással versengő forgatókönyv képzelhető el az amerikai–kínai kapcsolatok és így a világ jövőjével kapcsolatban. Az offenzív realisták elkerülhetetlennek látják a stratégiai versengést, az idealisták bíznak Kína békés felemelkedésében, míg a pragmatikus iskola szerint a versengő együttélés korszaka következik el.

⁵² BENDINI 2016.

A „jó” forgatókönyv

A liberális elképzelések szerint lehetséges Kína békés felemelkedése, mert a térség jellemzői eltérnek az európaiától. Elvetik a realisták érveit, mert azok szerintük a nyugati premisszákon alapulnak, amelyek nem érvényesek Kelet-Ázsiában. Cserébe nagy hangsúlyt helyeznek a kínai kultúra békés természetére, a globális gazdasági összefonódások erejére, az amerikai–kínai biztonsági érdekek közös pontjaira és a nukleáris fegyverek elrettentő hatására. Nem gondolják, hogy Európa múltbeli tapasztalatait kellene a térség jövőjének előrejelzéséhez felhasználni, ahelyett, hogy Ázsia saját múltjából merítenénk ihletet. Ez utóbbi viszont azt mutatja, hogy Kelet-Ázsiában mindig akkor volt stabilitás és béke, amikor Kína erős volt, és a régió évszázadokon keresztül jól működött a hierarchikus, Kína-központú rendszerben. Arra is felhívják a figyelmet, hogy Kína belső problémái (szegénység, kisebbségek, szeparatizmus, a politikai rendszer) törekenné teszik az államot, amelynek így nincs akarata vagy lehetősége hegemon szerepre törni.⁵³

E szcenárió egy másik olvasata szerint a kínai–amerikai együttműködés olyan jól alakulna, hogy egyfajta „G2” vagy érdekházasság alakulna ki közöttük. Ugyan fennmaradnának a társadalmi, ideológiai vagy éppen gazdasági különbségek, de mindkét fél felismerné, hogy kölcsönösen jobban járnak az együttműködéssel, mintha ehelyett rengeteg befektetéssel járó versengésbe bocsátkoznak. Ez egyben arra is lehetőséget adna Washingtonnak és Pekingnek, hogy a többi feltörekvő hatalom feltartóztatására koncentrálhassanak.⁵⁴

A „rosszabb” forgatókönyv: versengő együttélés

A liberális és az offenzív realista iskola között helyezkedik el a pragmatikus megközelítés, amely elveti mind a nyugati tapasztalatokon alapuló pesszimizmust, mind a kelet-ázsiai „kivételesség” elvét. Ezzel szemben kiemelik az ázsiai nemzetközi rendszer nagyfokú bonyolultságát, ahol a kemény szövetségek mellett a puha regionális közösségek egyszerre léteznek. Egy komplex környezetben csakis a pragmatikus megközelítés lehet helyes, amely egyszerre több biztonságpolitikai hagyományból is merít, és elvezethet egy olyan regionális rendhez, amelyben a multilateralizmus és az amerikai–kínai egyensúly egyszerre érvényesül. Azt is kiemelik, hogy valójában évtizedek óta egy stabil bilaterális rend biztosítja a kelet-ázsiai térség nyugalalmát és békéjét, ahol az amerikai tengeri dominanciát a kínai szárazföldi fölény ellensúlyozza. Meglátásuk szerint az is csökkenti egy konfliktus esélyét, hogy az amerikai és kínai érdekszféra jól elhatárolt, nincsenek valódi konfliktuszónák.⁵⁵

Ez persze nem zárja ki, hogy gazdasági vagy politikai téren konfliktusok alakuljanak ki a felek között, azonban ezek nem járnának eszkalációval. A jelen helyzet mintha éppen ebbe az irányba mutatna, hiszen a nyílt kereskedelmi háború egy ilyen gazdasági konfliktus első lépése, amelyet kölcsönös bojkottok, befektetési és kereskedelmi akadályok bevezetése követhet, ezzel súlyosan visszavetve a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat. Hasonlóképpen – és a gazdasági problémáktól nem függetlenül – politikai téren

⁵³ EVANS, Michael (2011): *Power and Paradox: Asian Geopolitics and Sino-American Relations in the 21st Century*. *Orbis*, Vol. 55, No. 1. 85–113.

⁵⁴ BARTSCH–STANZEL 2017.

⁵⁵ EVANS 2011.

is konfliktusok törhetnek ki Washington és Peking között, amelyre bőven van lehetőség olyan ügyek kapcsán, mint Tajvan, Észak-Korea vagy az emberi jogok kérdése. Egy efféle konfliktus a propaganda, a hírek és nyilatkozatok útján jelenne meg a bi- és multilaterális tárgyalások vagy nemzetközi szervezetek keretében.⁵⁶

A „legrosszabb” forgatókönyv: a stratégiai versengés

A keményvonalas realisták szerint az 1945 előtti Európa múltja fog megismétlődni a 21. századi Ázsia jövőjében, amelynek jelenlegi helyzete az első világháború előtti időszakra emlékeztet. Kína felemelkedése párhuzamba állítható a Német Birodalom felemelkedésével, és Peking elkerülhetetlenül Washington stratégiai vetélytársává válik. Az ázsiai helyzetet zéró összegű játszmaként írják le, ahol a thuküdidészi csapda értelmében folyamatosan nő a katonai konfliktus esélye. E nézőpont szerint a kölcsönös gazdasági függőségek és a multilaterális nemzetközi rend sem lesznek képesek ellensúlyozni a hagyományos nagyhatalmi versengés törvényeit, amelyet véleményük szerint évszázados minták is bizonyítanak. Borús jövőképüket a folyamatos és rohamos kínai katonai fejlesztések – különösen a flotta-fejlesztések – is alátámasztják, amelyek egyre inkább az USA és szövetségesei tengerészeti képességeinek limitálása irányába mutatnak.⁵⁷

Összegzés

A jelen tanulmány számára megszabott terjedelmi keretek között csupán a felszínt kapargató áttekintését adhattuk a kínai–amerikai kapcsolatoknak, azonban már ez is elég ahhoz, hogy számos fontos következtetést levonhassunk.

Érdeemes megfigyelni, hogy a hidegháború lezárása óta eltelt évtizedekben egyik amerikai kormány sem tudta Kína kapcsán kihasználni az unipoláris világrendből származó helyzeti előnyét, sőt mondhatjuk, valójában Peking lovagolta meg a globális liberális berendezkedés nyújtotta előnyöket. Hasonlóképpen egyik amerikai adminisztráció sem tudott hatékony stratégiát kidolgozni Kína kapcsán, elméleti és gyakorlati politikájuk spektruma a barátságos, partneri viszonyra való törekvés és a nyílt stratégiai rivalizálás fontolgatása között mozgott az elmúlt közel 30 évben. Vagyis Washington „sem lenyelni, sem kiköpni” nem volt képes a gazdasági, politikai és katonai téren is felemelkedő, új, minden korábbinál nagyobb kihívást jelentő Kínát.

A Donald Trump vezetésével eddig folytatott Kína-politika minden korábbinál (ön) ellentmondásosabb, a szemléletbeli kilengéseket, amelyeken elődei évek alatt mentek át, ő napok, hetek alatt képes produkálni. Mindez azonban nem jelenti az amerikai–kínai kapcsolatok új minőségét vagy alapvető változását, hiszen valójában csupán tünetekről van szó, amely a háttérben évtizedek óta meghúzódó stratégiai versengés egyre hevenyebb megnyilvánulásainak tudható be.

⁵⁶ BARTSCH–STANZEL 2017.

⁵⁷ EVANS 2011.

A következő évtizedek legfontosabb világpolitikai kérdése, hogy valóra válik-e a hegemon ciklusok elmélete által megjövendölt hatalomváltás, és a Pax Americana átadja-e helyét a Pax Sinica évszázadának. A fentebb vázolt amerikai–kínai feszültség – és az azokra adható esetleges válasz – valójában egy sokkal nagyobb, korábban rejtett, napjainkban egyre inkább felszínre törő rendszerszintű probléma, a stratégiai versengés tünete. Mindannyiunk életének meghatározó eleme lesz, hogy a regnáló nagyhatalom – USA – és a feltörekvő Kína milyen módon tudja majd kezelni a bilaterális viszony várhatóan egyre fokozódó feszültségeit: egy nagyhatalmi háború vagy viszonylag békés átmenet útján.

Felhasznált irodalom

- ADLER, Rachel (2009): *Bureaucratic Politics and Mixed Policy Signals: U.S. Foreign Policy for China during the George W. Bush Administration*. APSA 2009 Toronto Meeting Paper.
- BARTSCH, Bernhard – STANZEL, Angela (2017): *Sino-US Relations in the Trump Era – A Conflict in the Making?* Forrás: www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Faktencheck/Leaders_Dialogues/Salzburger_Trilog_2017/9_Sino-US_Relations_in_the_Trump_Era.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)
- BENDINI, Roberto (2016): *United States – China relations: a complex balance between cooperation and confrontation*. Brussels, European Union. Forrás: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- BERNKOPF TUCKER, Nancy (1991): China and America: 1941–1991. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 5. 75–92. DOI: <https://doi.org/10.2307/20045004>
- Breaking the Mould: Trump’s China Policy (2018). *Focus Asia, Perspective & Analysis*, February 2018. (Stockholm, Institute for Security and Development Policy.)
- BUTCHER, Asa (2017): History of American presidents visiting China. *GBTimes*, 2017. 11. 08. Forrás: <https://gbtimes.com/history-of-american-presidents-visiting-china> (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)
- EVANS, Michael (2011): Power and Paradox: Asian Geopolitics and Sino-American Relations in the 21st Century. *Orbis*, Vol. 55, No. 1. 85–113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2010.10.004>
- GARRISON, Jean – WALL, Marc (2016): The Rise of Hedging and Regionalism: An Explanation and Evaluation of President Obama’s China Policy. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 43, No. 2. 47–63. DOI: <https://doi.org/10.1080/00927678.2016.1166892>
- GERNET, Jacques (2005): *A kínai civilizáció története*. Budapest, Osiris.
- HANEMANN, Thilo – ROSEN, Daniel H. – GAO, Cassie (2016): *Two-Way Street. 25 Years of US-China Direct Investment*. Forrás: http://rhg.com/wp-content/uploads/2016/11/TwoWayStreet_FullReport_En.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)
- HIEP, Le Hong (2015): The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications. *Perspective*, No. 45. (Yusof Ishak Institute Singapore.)
- JIANGTAO, Shi – DELANEY, Robert (2018): Donald Trump says China may be pressuring North Korea on nuclear deal because of trade war. *South China Morning Post*, 2018. 07. 10. Forrás: www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2154515/trump-says-he-confident-kim-jong-un-will-follow-contract-they (A letöltés ideje: 2019. 06. 28.)
- KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.

- KOSHINO, Yuka (2015): *How Did Obama Embolden China? Comparative Analysis of "Engagement" and "Containment" in Post-Cold War Sino-American Relations*. US-Japan Research Institute.
- MATURA, Tamás (2014): Az északkelet-ázsiai biztonsági szubkomplexum. In HÁDA Béla – TÁLAS Péter szerk.: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Nemzetközi Intézet.
- MONROE, Erin (2014): *U.S.-China Relations: A Brief Historical Perspective*. U.S.-China Policy Foundation.
- STEVENSON-YANG, Anne (2018): Trump's Trade War May Spark a Chinese Debt Crisis. *Bloomberg*, 2018. 07. 18. Forrás: www.bloomberg.com/view/articles/2018-07-17/trump-s-trade-war-may-spark-a-chinese-debt-crisis (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- Trade in Goods with China* (é. n.). Washington D. C., United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)
- Trump on the Issues – China* (2017). Forrás: www.cfr.org/interactives/campaign2016/donald-trump/on-china (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)
- U.S.-China Trade Facts* (é. n.). Washington D. C., Office of the United States Trade Representative. Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- YIMIN, Song (2002): Relations Between China and America Since President George W. Bush's Visit to China. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 24, No. 4. 351–354. DOI: <https://doi.org/10.1080/10803920290032533>
- YU, Wanli (2009): Breaking the Cycle?: Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.